

Respublikamizda ko'paytiriladigan baliq turlari va ularning ahamiyati.

Ubaydulloyeva Ruxsora Lutfullo qizi

**Navoiy davlat pedagogika instituti tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo'nalishi 4-
kurs**

Annotatsiya: Ushbu maqolada asosan Respublikamizda uchraydigan va suyakli baliqlar sinfi, ularning kelib chiqishi, yashash tarzi, inson hayotidagi muhim ahamiyatlari, tanasining tuzilishi va ichki sistemalari haqida yoritilgan.

Abstract: This article describes the class of bony fish found in our Respubli, their origin, way of living, their importance in human life, body structure and internal systems.

Аннотация: В статье описаны класс костистых рыб, встречающихся в наших краях, их происхождение, образ жизни, значение в жизни человека, строение тела и внутренних систем.

Kalit so'zlar: Suyakli baliqlar, tangacha, uvildiriq, yurak, toq va juft suzgich qanotlar, germofrodit, metamorfoz, karpsimonlar, karp, oq amur, oq do'ngpeshona, sudak, baliq yog'i, oqsil, yog', uglevod.

Key words: Bony fishes, gills, bream, heart, odd and paired fins, hermaphrodite, metamorphosis, carp, carp, white carp, white carp, pike perch, fish oil, protein, fat, carbohydrate.

Ключевые слова: костистые рыбы, карп, лещ, сердце, нечетные и парные плавники, гермафродиты, метаморфозы, карп, карп, белый толстолобик, белый карп, судак, рыбий жир, вода, масло, углеводы.

Respublikamiz aholisining oqsil moddalariga bo'lgan talabini qondirishda baliq va baliq mahsulotlari muhim ahamiyatga ega. Baliq insoniyat tomonidan qadim zamonlardan beri iste'mol qilinib kelinadi. Respublika sog'liqni saqlash vazirligining tavsiyasiga ko'ra har bir inson organizmi sog'lom rivojlanishi uchun kuniga 33 g yoki yil davomida 12 kg baliq mahsuloti iste'mol qilishi lozim. Hozirgi kunda baliqchilik xo'jaliklarida yetishtirilayotgan,

tabiiy suv havzalaridan ovlanayotgan baliqlar aholi ehtiyojini to'liq qondira olmaydi. Respublika miqyosida yetishtirilayotgan baliqlarning asosiy qismi hovuz baliqchilik xo'jaliklariga to'g'ri keladi.

BALIQLARNING ANATOMIYASI VA BIOLOGIYASI

Baliqlarning yashash muhiti suv hisoblanadi. Baliqlar uchun suv muhiti yashash uchun bir qancha moslashuvchanlik xususiyatlarini namoyon qiladi. Shunga asosan baliqlarning o'ziga xos bo'lgan morfologik belgilari bor.. Baliqlarning jabralari suvdagi erigan kislorodni olish va nafas sifatida undan foydalanish funksiyasini bajarish uchun xizmat qiladi. Baliq terisi ham asosiy a'zoldan hisoblanadi. Baliq terisi bezlarga boy bo'lib o'zidan katta miqdorda shilimshiq modda ajratadi. Terining bu xususiyati suv muhitida harakat qilish paytida suv qarshiligini yengillashtiradi va erkin suzishni ta'minlaydi. Baliqlar harakatini ta'minlovchi vositalar ularning suzgich qanotlari hisoblanadi. Baliqlar yashash joyining xilma-xilligi va hayot tarzi ularning tana shaklining o'ziga xos yashash sharoitiga moslashganligining belgisidir. Organlar sistemasi faoliyati ham shunga ko'ra moslashgan.

Baliqlar 20 mingdan ortiq turlarni o'z ichiga oladi. Ko'pchilik turlari dengizlarda yashaydi. Baliqlar tanasi odatda tangachalar bilan qoplangan; jabra orqali nafas oladi. Og'zida jag'lari rivojlangan. Harakat organlari juft va toq suzgichlar hisoblanadi. Qon aylanish doirasi bitta, yuragi 2 kamerali. Ko'pchilik baliqlar tuxum qo'yib, ayrim turlari tirik tug'ib ko'payadi.

Baliqlar odatda ayrim jinsli, lekin ular orasida germofroditlari ham bo'ladi (dengiz olabug'asi). Tuxumlari tuxumdondagi follikulalar yetilib, tuxum yo'li orqali tashqi muhitga chiqariladi. Ayrim losossimonlar tuxumlari

tuxumdondagi tana bo'shlig'iga tushadi; u yerdan qorin tomondagi jinsiy teshik orqali suvga chiqariladi. Tuxumlar odatda suvda urug'lanadi. Ayrim baliqlar uchun ichki urug'lanish, shuningdek tirik tug'ish xos. Ko'pchilik baliqlar metamorfoz orqali rivojlanadi. Tuxumdan 3-8 kun ichida chavoqlar chiqadi. Baliq chavoqlari dastlab sarig'don xaltasida qolgan zahira sariqlik qoldig'i bilan oziqlanadi; keyinroq faol oziqlanishga o'tadi. Baliqlar turli yoshda voyaga yetadi. Tinch okeani losossimon baliqlari (keta, gorbusha, charvicha) umri davomida faqat bir marta ko'payadi. Ular bir necha yil dengiz va okenlarda yashab, ko'payish davrida Shimoliy Amerika, Uzoq Sharq daryolariga o'tadi va uvildiriq tashlagach, halok bo'ladi. Migratsiya davomida ular oziqlanmaydi. Yevropa va Shimoliy Afrika daryolarida yashaydigan ugor balig'i 7000-8000 km masofani suzib o'tib, Shimoliy Amerika

yaqindagi Sargass dengiziga uvildiriq tashlaydi. Ularning chavoqlari okean va dengizlar osha ikki yil suzib, yana daryoga keladi va 20 yilga yaqin o'sib, voyaga yetadi.

Respublikamizda ko'paytiriladigan baliq turlari.

Karp - hovuz baliqchilik xo'jaligining asosiy baliqlardan biri hisoblanadi. Xonaki karp, zog'oraning seleksiya yo'li orqali tanlab xonakilashtirilib chiqarilgan. Karp boshqacha aytganda xonakilashtirilgan karp zog'orasi hisoblanadi. Shu munosabat bilan karp biologiyasi ko'l yoki yovvoyi zog'ora zotidan unchalik farq qilmaydi. Bu zotlarning har ikkalasi issiqsevar zotlar bo'lib hisoblanadi. Ularning normal o'sish va rivojlanishi uchun hamda oziqlanishi uchun optimal suv harorati 20 dan to 28°C gacha bo'lishi kerak. Karpning barcha zotlari (tangachali karp, kumushtovon karp, tangachasiz karp) oziqlanishi va o'sishiga nisbatan zog'oradan ancha yuqori turadi. Hovuz baliqchilik xo'jaliklarida ikki yozgi yoki ikki yashar zotlari 400-600 grammgacha yetadi.

Oq amur - Ctenopharygodon idella (Valencinnes) xuddi karpga o'xshagan issiqsevar tur, karpsimonlar oilasiga mansub, Shimoliy Xitoyda, Amur daryosida keng tarqalgan tur. Umuman Uzoq Sharq ixtiofaunasiga tegishli va ko'pchilik daryolarda uchraydi. Yaxshi sharoitda uzunligi 122 sm va og'irligi 32 kg gacha bo'lgan zotlar Amudaryoda uchraydi. O'zbekistonda tabiiy sharoitda 5—6 yoshda yetiladi. Rossiya Federatsiyasining janubiy viloyatlarida, Krasnodar o'lkasida 4—5 yoshda yetiladi. Oq amurning serpushtligi 800 ming uvildiriq, lekin asosan serpushtlik turining yoshi va og'irligi bilan chambarchas bog'liq.

Oq do'ngpeshana — Hypophthalmichthys molitrix (Valencinnes) ham xuddi oq amurga o'xshagan vatani Uzoq Sharq daryolari. Amur daryosida keng tarqalgan bu tur ham sermahsul, uzunligi 1 metrdan oshiq va og'irligi 16 kg. To'da bo'lib yuradigan baliq turiga kiradi. Yozda daryo o'zaniga uvildiriq qo'yadi. Uvildiriq pelagik xususiyatga ega. Serpushtligi 480—550 ming uvildiriq. Uvildiriqlarning inkubatsion davri va yetilishi xuddi oq amurga o'xshash.

Oq sla - U iqlimlashtirilgan baliqlardan biri. Oq sla okunsimonlar oilasiga tegishli bo'lib, qimmatli ov obyekti hisoblanadi. Tanasi uzun, ikki tomondan qisilgan bo'lib, mayda tangachalar bilan qoplangan. Yon chiziqdagi tangachalar soni o'rtacha 83—103 dona. Birinchi jabra yonidagi tichinka soni 10-13 ta. Hozirgi kunda O'zbekistonning barcha suvliklarida keng tarqalgan bo'lib, son jihatdan kamayib ketmoqda. Sudak birinchi yilda 35—78 g , ikkinchi yilda 500 g, uchinchi yilda 1,1 kg, 4-yilda 2 kg, 5-yilda 3 kg bo'ladi. Sudak

o'z vatanida 4-5 yoshda voyaga yetsa, O'zbekiston sharoitida 2-3 yoshda voyaga yetadi. Serpushtlik koeffitsienti 700—900 ming uvildiriq.

Aholi salomatligini va hayot davomiyligini hozirgi zamonda 55% hayot sifatiga, 25% atrof-muhitning ifloslanishidan, 8—12% mintaqadagi tibbiy xizmatning rivojlanishi darajasiga yoki xizmat ko'rsatish sifatiga bog'liq. Ammo normal sog'lom hayot sifati 50% ga to'la qimmatli oziqlanishga bog'liq, ya'ni oziq mahsulot sifatiga bog'liq, har bir xalqning o'z mintaqasida yetishtirilgan va iste'mol qilinadigan mahsulotining sifatiga bog'liq. Xuddi shunday biologik qimmatli mahsulot qatoriga baliq ham tegishli. Ammo baliq faqat sut va sut mahsulotlari va tuxumdan keyingi o'rinda turadi. Sifat jihatdan tovar, mol go'shtidan ancha yuqori. Baliq ozuqa mahsulotlarining shunday ajralmas qismiki, tibbiyot xodimi vakillari baliqni minimal normada bo'lsa ham iste'mol qilib turishni tavsiva etadi. O'zbekiston uchun bunday norma 12 kg /odam / yil. Dunyo miqyosida 2005-yilda aholi o'rtacha 16,6 kg /odam / yil baliq iste'mol qilgan. Keyingi yillarda 2022-yilda Respublika aholisi 32 milliondan ortiq bo'lganligi sababli bozor har yili 200 ming tonnadan ortiq baliq qabul qilish kerak. Afsuski, hozirgi kunda respublika aholisi bor-yo'g'i 0,5 kg / odam / yil. Bozor esa 20 ming tonna baliq bilan ta'minlangan. Demak, baliq yetishtirishni 10 barobarga oshirish va yiliga 180 ming tonnadan ortiq baliq mahsuloti yetishtirish kerak.

Odamning ratsional qon aylanishi uchun oqsil, yog, uglevod, vitaminlar, mineral moddalar (fosfor, temir, kalsiy, yod) nihoyatda zarur. Yuqorida nomi aytilgan moddalar baliq mahsulotida bor. Baliq mahsuloti ateroskeleroz, diabet, ncrv sistemasi kasalliklari va endokrin sistemasi kasalliklarining oldini olishda ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adbiyotlar

1. Dadayev S., Saparov K. Umurtqalilar zoologiyasi. Toshkent "TURON – IQBOL" . 2019y
2. Husenov.S.Q, Niyazov.D.S. Baliqchilik. Toshkent. 2013-y
3. WWW.ziyouz Kutubxonasi
4. WWW.Ziyonet kutubxonasi